

Dp 65

Dp 65

COMMEN^o

TARIOLVS IOANNIS

Campensis, in duas Diui Pauli

epistolas, sed argumenti eius

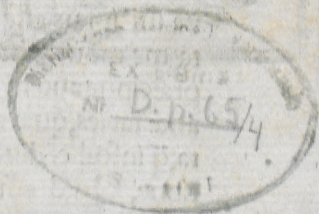
dem, alterā ad Romanos,

alteram ad

Galatas.

CRACOVIAE EXCV^o

lus, Anno. M.D. XXXIII.

nr unv. Sp. VI 85

REVERENDISSIMO, ET
trium linguarum peritissimo patri Hierony
mo Aleandro, Archiepiscopo Brun
dulino. &c. Summi Pontificis
apud Venetos legato, Ioan
nes Campensis.
S. D. P.

CUM RATISBONAE
prolixè varijs de rebus tecum loque
rer, trium linguarum peritissime Archipre
sul, & inter cætera de fide quoq; & operis
bus obiter mentio facta esset, tempus tunc
non patiebatur, vt quemadmodũ argumẽ
tum ipsum requirebat, de illo loqueremur,
eodem nãq; die, imo eadẽ fere hora mihi dis
cedendum fuit. Nunc ergo mitto paucis
non meam sententiã, sed vt spero, ipsissimam
ipsius diui Pauli, eamq; non aliunde, q̃ ex
ipso Paulo erutam, mihi nancq; semper vis
sum est Paulum, vt totius scripturę reliquæ
ita sui ipsius esse optimũ interpretem. Multa
me mouerunt ad hũc laborẽ suscipiendũ,
præcipue autem miserrima Ecclesię Christi
anæ facies, quæ non alio magis est deforma
ta, q̃ infortunati diuinissimi huius Pauli tracta
tione, Quid em̃ fingi potest foedius, q̃ pug
nantia dogmata eisdem cõfirmari scriptur
tis, ma

ris, maxime Paulinis, de numero eñ librorũ
imo & verborũ pene sacrorũ cõuenit, & ta-
men turpiter dissidemus, nõ eñ de leuibus
solũ rebus, sed de ipso scopo Christianæ re-
ligionis contentio est, puta de fide, & ope-
ribus, quidã eñ operibus dum plus satis tri-
buũt, fidem siue, quod idem est, Christi gra-
tiã obscurant. Alij dum sic omnia tribuunt
solifidei, vt bonis operibus etiã post iustifis-
cationẽ tantum temporalia quaedã, & ne-
scio quæ spiritualia, ad vitam æternam non
necessaria dāt, iniuriã non paruã faciũt ope-
ribus, quibus toties ipse Paulus tam aperte,
vt non possit apertius, augmentũ tribuit gra-
tuitæ iusticiæ, & ipsam vitam æternam, verũ
de his paulo post, & in ipso Paulo latius di-
cturi sumus. Præterea q̄ oblatuſ mihi fuerit
in Prussia Mariæburgi cõmentarius doctis-
simi, et candidissimi Philippi Melan. in Pau-
li epistolã ad Rom. quæ proculdubio est
omniũ difficilima, quæq; summã mysteria
orũ Christi sic cõplectitur, vt si illã non ha-
beremus, vix posset aliunde notitia illorum
peti. In eo cõmentario cũ optimũ virũ, pace
illius dixerĩ, laborare, & torquere sese misere
sine magno fructu viderẽ, tam cupiui labo-
ranti succurrere, monstratis quibusdam in
ea epistola locis, ab ipso parũ animaduersis,

A ñ in quibus

*scopus est
ad solam
fidem
op.*

in quibus summa sita est rei totius, ut in sexa-
tum mēsem illum in Prussia expectauerim,
Putabatur nanq; in Sarmatiā rogatu quo-
rundam magnorū venturus, quod si factū
fuiſſet & mihi colloqui cū eo licuiſſet, quē
admodū ab annis non paucis ardentissime
cupiui, hunc laborē fortasse scribendi ſuſcis-
pere mihi opus non fuiſſet, maluiſſem enim
illū ſua ipſius nonnihil mutare, q̄ hæc in lus-
cem ædere. Qualecūq; interim hoc erit, ſpes
ro pro innata illi modestia, quā etiā hoſtes
illi inſignē tribuunt, boni conſulturum ſicut
ibi ab illo diſſenſero, & ſicut hæc ſimplicitet
non gloriæ captandæ ſtudio, a quo ſemper
fui q̄ alieniſſimus, ſed publicæ vtilitatis, &
paciſ propoſita ſunt, ita ille reſpondeat, mo-
deſteq; reprehendat ſi quid reprehensione di-
gnum offenderit. Quod ſi facere non dedi-
gnabitur, occaſionem præbebit hæc latius, et
apertius tractādi, fietq; ſpero, ut concorditer
tota ſcriptura ab vtraq; parte intelligat, quā
concordem intelligentiā, ſtatuerē in primis,
et veluti fundamentū ponere ſolidæ, & du-
raturæ paciſ, oportet. Hūc qualēcūq; cōmē-
tariolū in haſ duas eiūſdē argumēti epiſto-
laſ tibi Archipræſul doctiſſime, ideo dicare
cōſtitui, q̄ ſciam paciſ te eſſe ſtudioſiſſimū,
& videre q̄ parū ſit factū boni furioſiſſimo-
rum

tum quorundā clamoribus, & scriptiōibus
virulentis, satis em̄ aperte fatebaris te suppo-
nere, q̄ olim cum hęc causa melius tractas-
ti potuisset, plus satis quibusdam non dicā
qualibus tū tribueris. Quare nūc anniti p̄ge
vt tranquillitas tot iam annis amissa redeat,
mihi crede res tam malo nequaq̄ est loco, q̄
putatur. Quod ego cupio abs te premiū pro
hoc labore, nihil est aliud, q̄ vt mihi quem
admodū vltro obtulisti, ad menses aliquos
copiam facias doctissimi illius Eliæ, cuius so-
lius causa ad te breui venturus sum, si vitam
Deus concesserit. Mansurus sum hic heb-
domadibus paucis, iussu Reuendiss. D. Pe-
tri Thomici Episcopi, Cracouien. cui ob id
libenter pareo, q̄ non ego solus illo integrio-
rem, prudentiorē, & studiosorum amanti-
orem viuere nusq̄ putem, sed & quotquot
hominē nouerūt aliq̄ idē iudicēt. Vale foelici-
ter, Cracouix 27. Februarij, Anno 1534.

Argumentū harum epistolarū non est
res leuis, sed summa Christianæ fidei,
& status huius tā diuturnæ cōtrouersix, do-
cet em̄ Pau. humanū genus perisse, venūda-
tū fuisse diabolo, in hoc, vt seruiret pctō, &
mācipiū fieret illius. Hoc aut̄ debitū, qd̄ pec-
catis nostris contractū erat, tā erat graue, vt
nullus vel hominū, vel angelorū persoluere

A iij potuisset,

potuisset, opus ergo fuit ipso deo, qui p̄ impietate nostra satisfaceret assumpta humana in hoc carne, dānaretq; peccatū de peccato, quod regnabat cōtra spiritū in nostra carne, & querelis legis, cui esse solet perpetuū cū illo peccato, sine spe vlla victorie, beluū, faceret satis, prius em̄ q̄ satis factū esset illi, in cōelū aditus nulli patere potuit, cū purgatissima illa esse oporteat, & a peccatis remotissima, q̄ p̄uentura sunt eo opurgari autē aliter q̄ per illū non potuimus, qui sua incōparabili innocētia, toti, p̄ oibus satisfaceret legi, & Chirographū quod nobis per decreta transgressionibus innumeris violata, erat contrariū, tolleret, & cruci affigeret. Aut ergo hoc fieri oportebat, aut totū humanū genus legi manere obnoxium, atq; ita deo ipse. *inimicus*
Hoc autē ne fieret diuina illa nostri miserta, sapiētia, in causa fuit, quę nos homūtiōes tānti fecit, ut pro summis ipsa habere dicat, delicijs familiaritatem, & cognationem contrahere cum posteris Adæ, prouerbiorum. 8. Docet itaq; Paulus scripturis, & efficacissimis argumētis, omnes homines tam factos esse mancipia peccati, vt etiā ea que in illorū operibus optima, et in specie iustissima erāt, similia tamē essent, vt inquit p̄pheta, panno mulieris mēstruo cōspurato, quare & sancti alij

cti alioqui patres orare soliti sunt, Non in-
tres in iudiciū cum seruo tuo dñe, quia non
iustificabitur in cōspectu tuo vllus viuens,
sed gratiose & misericorditer trāser in te de-
bita nostra, & remitte quod impfectiōis est
in conatibus nostris, quod nunc per Christū
dominū factū est, sicut ca. 8. docturus est, is
em̄ nos a lege transtulit ad se, p̄soluto prius
eo quod nos legi debebamus, quare nūc il-
li, sicut sæpe Paulus ait, aut stamus, aut ca-
dimus, dominus em̄ factus est noster. Em-
pti nanq; estis, inqt ille precio magno, neq;
estis vestri, quare diligenter cauendū nobis
est, ne cōtristemus nouis carnalibus, & cras-
sis operibus spiritū sanctū dei, ad Ephese. 4.
Ut aut̄ disputatio hæc Pauli possit cōmodis-
us intelligi, obseruandū est Paulum diuidere
hominē in duos, interiorē, & exteriorē, in-
teriorē vocat spiritū hominis cōscientiā, cor,
ad Ephe. 4. spiritū & mentē coniūgit, Reno-
uamini inquit spiritu mētis vestræ, & in-
duite nouū hominē qui secundū deum crea-
tus est. Hęc mens siue vt vocant philosophi,
ἐντὴν ἰσχυρίῳ, etiā in ethnicis fuit, & adhuc est
in hominibus etiā sceleratissimis licet vehe-
menter obscurata, & reprobata, siue a deo in-
utilis ad resistendū carni facta, vt desperatio-
ne quadā ad manifesta flagitia cōniueat, ad
Rom̄.

Rom. 1. non solū faciūt ea, sed & consentiunt faciētibz. Huic semp aduersat̄ caro siue carnalis exterior, & animalis, vt vocat Paulus, homo, & conatus eius omnes quātumuis bonos viciare solet, quæ est in ea per concupiscentiā prius, q̄ illa dānata per Christū esset de peccato, ad Rom. 8. Hic locus Pauli a nullo quod sciam satis animaduertus, fecit, vt multa videātur in eo obscuriora multo q̄ sint. Præterea, qui Paulum intelligere volet tria hæc diligenter sicut ipse facit, distinguere oportebit. Abolitionē peccatorum, quā tribuit morti Christi, Iustificatiōnē, quæ & potestatem faciendi bene complectitur, quā tribuit resurrectioni, & vsū potestatis illius, cui augmentū tribuit gratiæ iusticię fidei, et tandē vitā ipsam æternā, hæc tā sæpe, & manifeste apud Paulū sunt, vt miror quenq̄ esse qui ea ignoret. Si patet hæc, quæ ex ipso Paulo manifestissima sunt, concedantur, nulli credo erit admodū difficile, nō solū Paulū ipsum, sed & cæteros sacros authores intelligere, et eam quę tantū apparet esse em̄ nequaquā potest, in sacris libris, locorū inter se cōtrarietas tolletur, et verissimū illud esse comperietur, quod Christus dixit iugū suū esse suaue, & onus leue.

In paulo
ita p̄
autem

37

VOCATVS APOSTO. &c.

ΚΛΗΤΟΣ græce habetur, quod non est participium, sed nomen significans id quod vocatitæ, siue gratuita dei vocatione apostolus, nō

suis, vocationem præcedentibus, meritis. Ad eundem modum intelligi debet, quod paulo post sequitur, vocatis sanctis. Huius uocationis participes, non illi solū putandi sunt, qui olim apostolorum a deo missorū prædicatione, ad suscipiendā fidem adulti inuitabantur, sed & illi quoq; qui hodie Christianis parētibus nascuntur, & ab ineunte ætate fidē Christi docentur, meræ em̄ est gratiæ, q̄ non Turca sim, vel natus Iudæus.

2 IN EVANGELIVM. &c. Euangeliū

hoc olim promissum fuit ab ipsa lege, sicut capite 3. dicturus est, & a prophetis, quare prædicatione illius nō fit iniuria legi: sicut ad Galatas secūdo, docet se per legē mortuū esse legi, hoc est legitime legi esse mortuum.

3 QVI PRAEDESTI. &c. Græce habetur,

significantius definitius, vel declaratus est esse filius dei om̄ipotētia sua. Præpositio in, hoc loco, & multis alijs hebraico more adiecta est, apud latinos superest, qui ablatiuis instrumenta significantibus, illam non addunt. Hæc autē om̄ipotentia illius, per hoc apparuit, & nota facta

B. ta facta

ta facta est, q̄ spiritum sanctificantē immiserit
in nos, quod alius q̄ deus, facere nemo poterat.

4 **EX RESVRRECTIONE. &c.** Paulus duo sæpe commemorat, tanq̄ præcipua Christi erga nos beneficia, alterū abolitionem peccatorū, siue liberationē ab obligatione chirographi decretorū, quod nobis contrariū erat, ad Collo. 2. quā docet cōtigisse nobis per mortem illius, Consepulti inquit estis cum illo in mortem. Alterū iustificationē, quæ coniunctā habet benefaciendi facultatē, quam tribuit resurrectioni, vt cap. 4. vbi vtrunq̄ horum vno versu complexus est. Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationē nostri. Sententiā ergo huius loci est, diuina illius potentia nota facta per spiritū sanctificantē, quo, efficaciat resurrectionis suæ dignos fecit nos, eūq̄ immisit omnipotentia sua in nos.

5 **PER EAM QVAE INVICEM &c.** Vt consolationē mutuam accipiamus, si ego videro vos quales esse credo, & vos re ipsa didiceritis esse me talē, qui possit hoc præstare, quod posse me nunc creditis.

6 **NON ENIM ERVBESCO** Euangelium. &c. Eleganter cum magna emphasi, minus dicit, quam velint intelligi. Sententiā em̄ est,

enim est, non solum illum Euangelij non pu-
dere, sed habere cur gloriari etiam serio possit:
q̄ tam lætum, & orbi necessarium nunci-
um apporet. Est enim Euangelium, effica-
cia quædam plane diuina, quibusuis hominis
bus ad abolendam impietatem, & acquiren-
dam veram, et æternā fœlicitatem modis om-
nibus necessaria.

VIRTUS ENIM DEI EST. &c.

Hoc Euangeliū, siue hic bonus nuntius quē
portamus, non humanum quiddam est, sed
diuina potestas prestandi hominibus solidam,
& perpetuā salutem, modo credere possint, tā-
tum sibi boni gratuito beneficio Christi, oblas-
tum esse, siue Iudæi sint, siue Græci, nihil inter-
est, deus enim, cū omnium sit conditor, nullo,
ad quicquā faciendum, humane autoritatis, vel
conditionis respectu mouetur.

EX FIDE IN FIDEM. &c. Nequaquā
nouū, vel nostrum hoc commētum est, fide in
Christum, hoc est, Christi mera gratia expe-
ctandā iustificationē, nam & olim patres fide
in Christum uenturum seruari sunt, sicut nos
nūc fide in Christū, qui uenit, & re ipsa p̄stitit,
a veteribus tanto desiderio expectata. Prius
em̄, q̄ ueniret fides, tenebantur illi, ueluti, con-
clusi sub lege, donec ueniret ea fides, quæ reue-
lenda erat, ad Galla, 3.

10 REVELATUR ENIM IRA DEI

de cœlo. &c. Nemo est, qui negare poterit, quin hoc Euangelio opus habeat, Ethnici enim & si legem scriptam a deo non acceperint, pro lege habebant naturale quoddam iudicium rationis, quo intelligere poterant, cœli autorem suis ipsorum flagitijs offendi, quare cœlum ipsum clamare, & accusare videtur tales, qui cum verum deum esse, ex his quæ condita sunt, scirent, eam veritatis diuinæ noticiam, cum iniusticia propria cōiungere non erubescerent, quare se excusare per ignorantiam nequaquam poterunt, sed peccatores se fateri coguntur, cum scirent enim omnium illum honore dignum esse, non solum nullo honore dignati sunt, aut gratias illi pro tantis beneficijis egerunt, sed eo vanitatis suis studijs perueniunt, & tam cæci facti sunt, ut sapere etiam sibi viderentur eo ipso, quo desipiebant maxime. Legantur historiae de Numa Pompilio, primo fere apud Romanos huiusmodi superstitionis authore, qui ob commentum re ipsa absurdissimum, habitus est religiosissimus, & sapientissimus, cum a religione & sapientia, ne fingi quidem potuerit alienius quicquam. Quid poterat enim excogitari insanius, quam eam gloriam quæ incorruptibili deo debebatur, tribuere imagini, ad similitudinem corruptibilis hominis effictæ, & quod absurdius est, etiam volucrum
quas

quadrupedū, imo & serpentū, ergo merito deus permisit eos, absurdissima cordis desideria cōplere, & contumelijs afficere corpora ppria, eo nanq; cæcitatē peruenerunt, vt quamuis scirent eos qui talia agunt, grauissime offendere deum, & dignos esse morte, non solū ipsi ea faciunt, sed & consentiunt facientibus, hoc est, mens, & ratio sic in eis oppressa est petulantia carnis, vt cōniuere, imo desperare cogat se posse illi resistere, quemadmodū ad Ephe. 4. ait Sicut gentes ambulāt in vanitate mentis suæ, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita dei propter cæcitatē cordis ipsorum, qui posteaq; eo peruenerunt, vt dolere desierint, semetipsos tradiderunt impudiciæ, in operationē immundiciæ omnis, cum auaritate, &c.

CAPVT II.

CVM ITAQVE NEMO SIT
sua iusticia talis, vt peccato careat, & iusticia fidei non indigeat, inexcusabilis plane est quisquis præ se, alium condemnat, eisdem em̄ peccatis obnoxius est, quibus ille quem iudicat, certum nanq; est iustum dei iudicium non euasuros, qui talia agunt, siue simpliciter, & aperte, sicut gētes Athex, siue hypocrisis tectē si

B iij ant ea

ant eadem. An quisq̄ est tā stultus, vt credat se cum alium iudicat, & ipse eadem facit que in alijs reprehendit, effugere se posse iudicium dei, quisquis profecto talis fuerit, cōtemnit, bonitatē, patientiam, & longaminitatem dei, nequaq̄ interim ignorare potens, sibi i tēpus hoc vite non cōcedi, vt peccet, magis & magis, sed vt resipiscat, & pœnitentiā agat, ne duricia & obstinatio cordis, vehementer augeat peccatū, eo die acriter puniendū, quo deus palam faciet iram suam, iusto iudicio redditurus vnicuiq̄ iuxta facta sua.

2 QVI REDDET VNICVIQVE SECUNDUM OPERA. &c. Redarguit arrogantiam quorundam Iudæorum, qui iactabant se deo amicos dei, & iustos, quod legem ab ipso accepissent, contra quos Paulus, accepisse a deo legem neminē iustificat, sed fecisse quæ lex præcepit, quod quia a nemine factum est, vel viribus humanis fieri potuit, sicut postea dicitur, ca. 7. nemo habet cur laudet sese & alium contemnat.

3 IIS QVIDEM QVI SECUNDVM
&c. Ad illam patientiam boni operis lex omnis inefficax est, illa enim docet quid facere oporteat hominem, sed vires præstandi, quod oportet, aliunde petende sunt: videlicet a Christo, sicut postea latius dicitur, quin & hoc loco mania

eo manifestum est, illum de fidelibus loqui, qui per patientiã boni operis querunt gloriam, & honorẽ, quomodo quærerent em̄ nisi crederent deum esse, & inquirẽtibus illum remunerato- rem esse. Hebræ. 11. Lex em̄ similis ei est, qui claudo viam commonstrat, qua peruenire possit quo cupit, verum ambulandi facultatẽ nõ tribuit, sed humi iacere permittit, & despera- tionẽ pficiendi, qd' optat frustra, auget magis.

4. QVICVNQVE ENIM SINE LE-
ge. &c. Hoc loco legem pro scripta lege acci-
pit, nam paulo post dicitur est, gentes se ex-
cusare nõ posse, quod nesciuerint se male face-
re, cum opus legis scriptũ haberẽt in cordibus
suis, necq; ideo non peccare Iudæos, quod legẽ
scriptam habenert, quin potius ideo magis
quã Ethnicos, cognitio enim facit in eis, qui
non præstant quod præscribit, vt sit supra mo-
dum peccans peccatũ. Quare inter audire tã-
tum legem, & facere quod præscribit lex, me-
rito interest plurimum.

5. IN DIE CVM IVDICABIT DO-
minus. &c. Istæ cogitationes accusantes, aut
etiam defendentes, latere possunt forte nunc
alios, vsq; in illum iudiciũ diem, sed ultra non,
tunc enim quicquid fuit occultum, secundum
Euangelium, quod ego prædico, reuelabitur,
& palam fiet.

6 ECCE TV IVDEVS, &c. Requiescis
in lege, & places tibi tua lege, & gloriaris præ
cæteris nationibus, te deũ habuisse tam propi
tium, vt tibi eam legem dederit, per quam cum
vtiliora, q̄ reliquæ gentes, sis edoctus, ducem
te cæcorũ, & magistrum imperitorũ esse cons
fidenter iactare posses, si quemadmodum no
sti præscripta legis, ita & secundũ ea viueres.
Sed quid quæso tibi prodest scire quid facere
debeas, si quod debes non facis; an non similis
es seruo, qui domini sui voluntatem sciens,
non facit eam, dignus est qui vapulet multis.
Doces alios nõ esse furandũ, et ipse furaris, et si
forte rem alterius non aufers, animus tamen
cupit, & metu potius pœnæ, quam lex statuit,
abstines, q̄ amore, æquissima præcipientis, les
gis, Pleni sunt prophetarũ, & sacrorũ historis
ographorũ libri, testimonijs cõtra te, q̄ indignis
modis deum per legis præuaricationẽ deho
nestes.

➤ CIRCVMCISIO QUIDEM PRO
dest. &c. Circumcisio esse signum deberet
cõsumatæ iusticiæ, quæ si adesset, certe aliqd
esset, sed cum tu præuaricator sis legis, quid ali
ud est, q̄ signũ falsum, multa, & magna, pro
mittens, cum respondeat nihil, quare cum sis
gnum sit propter rem, & non res propter signũ
præstantiores certe essent gentes, si iusticias les
gis sis

gis, sine signo haberent, te, qui tantum circū-
cisionem iusticiæ signum ostentas, cum rei quæ
significatur nihil habeas.

8 CVM ENIM GENTES QVAE, &c.

In Paulo animaduertere oportet duplicē iustici-
ciā, alterā legis siue ciuilē, cuius hic, & multis
alijs locis meminit, alterā dei, de qua sæpe po-
stea dicemus. De ciuili, & illud intelligi debet
seruatoris nostri, si feceritis omnia quæ præce-
pta sunt vobis, dicite quia serui inutiles sumus
quod enim facere debuimus, fecimus. Paulus
quoque de se gloriatur, quod in lege vixerit inculpa-
biliter, & tamen illam iusticiam comparatam
iusticiæ, qua per Christū iustifimus, habuit
pro stercore & ruderibus. Hic ergo dicit gētes
custodisse iusticias legis, hoc est ciuiles, & ex-
ternas, & nescio an multæ gentes, id non præ-
stiterint longe, quam Iudæi, foelicius, quorū
historiæ si legantur ostendent gentē fuisse sem-
per rebellem, & indomitā, ad vniuersa scelerū
genera maxime pronam.

9 NEQVE ENIM QVAE IN, &c.

Externa illa concisio carnis, nō est res de qua
multum quis gloriari debeat, passim enim ob-
uijs omnibus contingere potest, tam malis, quā
bonis, res enim solū externis ceremonijs peras-
gitur, sed circumcisio cordis, & spiritualis, ea
vera est, & grata deo, quæ eam laudē qua di-

B

v

gna est

gna est, non ab homine, neq; a lege habet,
a deo, dei enim donum est.

CAPVT III.

QUID ERGO AMPLIUS IV
deo. &c. Multum profecto boni acco
perunt Iudei a deo, per legem, & pro
phetarū oracula, lex enim ipsos sibi ostendit
quod peccatores essent, quodq; opus haberent
redemptore, quem prophete, & lex ipsa, pro
mittebant venturū, qua spe, & fiducia sancti
patres, qui lege, & prophetis bene usi sunt, eri
gebantur, & fide in illum venturū seruati sunt,
hoc ergo tantū dei donū, aboleri per quorum
dam incredulitatem nequaquā potest, deus em
verax est, & constans in promissis, quantum
uis mēdaces sint, & perfidi, plurimū ex ijs qui
bus facta fuit promissio.

7 SI ENIM INIQUITAS NOSTRA
&c. Tam absurda est hæc consequentia, ini
quitas nostra iusticiam dei cōmendat, ergo fac
ciamus mala, vt eam respōsione non dignetur.
Iniusticia em̄ nostra non nisi per accidēs, quos
quomodo clariorem facit iusticiam dei, cum
sic iustum ostendat, vt etiam iniustis, & perfu
dis fidem seruauerit, quod certe insignis iusticie
manifestum est argumentum.

Quid

3 QUID ERGO PRAECELLIMVS
eos.&c. Praeellimus ne ergo nos Iudei Ethni
cos, melioresq; illis sumus: nequaq; causis em̄
supra redditis, ostēdimus, omnes homines esse
peccatis obnoxios, lex em̄ eos iustos non faci
ebat, imo potius accusabat assidue magis, quē
em̄ lex sancte praecipiebat, ipsi non faciebant,
sed fides in Christum pro redemptione illorū
mittendum, olim iustificabat, sicut nunc fides
in Christum missum, qui legi satis fecit, & libe
rauit nos a damnatione illius.

4 EX OPERIBVS LEGIS NON.&c.
Ut obturetur inquit omne os, & supplex fiat
totus mū dus deo, fateaturq; sibi id deesse, quo
maxime indiget, hoc est gloria illa diuina, vita
q; aeterna, ad quam suis viribus pertingere ne
mo potuit vnq; solis em̄ operibus legis, qualia
cunq; illa sunt, nemo iustificabitur apud illū,
imperfecta em̄ sunt omnia sine gratia Christi,
neq; satisfacere legi quis potuit vnq;, preter
Christum, qui & fecit illud, non sua, sed no
stra causa, vt quod impossibile erat nobis no
stris viribus, nunc possibile sit adiutis benefi
cio gratiae illius, per legem nanq; aliud homi
nis contingere nihil potuit, q̄ peccati cognitio,
quē auget peccatum, quando scitur lata esse, &
non paretur illi.

5 NVNC VERO, &c. Nunc vero absq;
vllō

ullo adminiculo legis, iusticia dei diu expectas
ta, manifestata est, quæ adeo cum lege, & p
phetis nõ pugnat, vt ab illis etiã pmissa fuerit.

6 **VBI IGITVR GLORIA, &c.** Exdu
sa est stulta legis imperitorum Iudæorum glo
riatio, non per aliam legem, quæ iterum noua,
tantum nostris viribus facienda, præscribat, sed
per legem fidei, qua gratuito accipitur remissio
peccatorum, & vires benefaciendi, beneficioq;
Christi liberatio ab accusatiõne legis, tantũ præ
cipientis, & damnantis, non etiam adiuuantis;
quia em̄ per Christum pro omnibus nobis sa
tisfactũ est toti legi, cessat accusatio illius aduet
sum nos, translati em̄ ab ea sumus ad Christũ,
cui nunc stamus, aut cadimus.

7 **ARBITRAMVR ENIM, &c.** Nos cõ
stanter affirmamus fide iustificari hominẽ, &
nõ operibus lege præceptis. Hic locus parum
hucusq; meo iudicio foelicif intellectus, maxis
mas in toto orbe excitauit tragoedias, quarum
nondum finem videmus, quidam em̄ accipien
tes legẽ pro ceremonijs, decalogi opibus, nimif
tribuentes, fidei in Christũ non tribuerunt sa
tis, quomodo em̄ opera cuiuscũq; legis p se ali
quid ad iustificationẽ facere possent? cum lex
tantũ peccatum ostendat, accusetq; nos peccas
ti quod admittimus, atq; ob id quanto lex est
spiritualior, tanto est præstatu difficilior, &
plus

plus accusandi nos occasionis habet. Ille enim
Mat. 5. precepta. Benefacite illis qui odio pro-
sequuntur nos. Quicumque aspexerit uxorem
alterius ad concupiscendum eam, iam adulterium
comisit cum ea in corde suo &c. omnia ad com-
plementum legis, vel veram potius legis interpre-
tationem pertinent, sicut ibi seruator dicit, se non
venisse ut solueret, aut iniquam diceret legem,
sed magis ut adimpleret, & energiam illius expri-
meret, humanisque viribus, impossibilitatem im-
plendi omnia illa ostenderet, quanto inquam ergo spi-
ritualior est lex, tanto nos carnales minus satisfacimus illi, & per consequens remotiores sumus a iustificatione nostri. Alij item fidei,
cui prima iustificatio tribuenda est, & potestas
faciendi bene, cum tantum fundamentum sit, in
his qui operari possunt, vite aeternae consequenda, ut Paulus priore capite .3. ad Corinthios
ait, aliud fundamentum ponere potest nemo, preter id quod positum est, quod est Christus, & ad Hebraeos 11. Fides est sperandarum
rerum substantia. Videntur in quod fundamen-
ti est, pro tota structura accipere, Pauli ergo
media inter has duas, sententia, haec est, fide in
Christum, id est beneficio Christi, quem fide
acquirimus, iustificatio contingit non operibus, fidem Paulus fere semper accipit pro ob-
iecto fidei Christo, vel, ut bene dicit Philippi-
pus, pro

pus, pro gratuita iustificatiōe, & non pro ociosa illa, animi eius potentia, quam philosophi intellectum vocant, oscitatione, ex impijs ergo pios, ex peccatoribus iustos, fide fieri oportet, non humanis sine fide qualibuscunq; bonis operibus, impossibile em̄ est sanguine hircorū, vel taurorum, hoc est vllis sacrificijs, aboleri peccatum. De operibus quæ iustificationē sequuntur, aliter longe disputat Paulus in alijs in locis, q̄ de illis quæ præcedunt, conseruant em̄ gratuitā illam iusticiam, & augēt eā, neq; in eis peccatum est amplius, cuius nos lex dānare possit, neq; ideo solū faciendæ sunt, quia lex ea præcipit, sed quia vere bona, & spiritui sancto grata, & ad vitam æternam consequendam, in eo qui operari potest, necessaria.

8 LEGEM ERGO IRRITAM FACIMUS, &c. Hoc Euangeliū de gratuita fidei iustificatione, non est contra legem, sed secundum, Testificata est em̄ lex, & prophete, futurum, vt talis iustificatio humano generi contingeret, quare non destruimus legem, sed stabiliamus, atq; confirmamus vaticiniū hac de re, ipsius legis, & prophetarū, simili modo, ad Galatas, ca: 2. Paulus ait, legi, per legem mortuus sum, hoc est legitime legi mortuus sum. Lex em̄ in homine dominatur, quāto tempore vivit & nō ultra, infra, ca. 7. Quare & bene efficitur

pus, pro gratuita iustificatiōe, & non pro ociosa illa, animi eius potentia, quam philosophi intellectum vocant, oscitatione, ex impijs ergo pios, ex peccatoribus iustos, fide fieri oportet, non humanis sine fide qualibuscunq; bonis operibus, impossibile em̄ est sanguine hircorū, vel taurorum, hoc est vllis sacrificijs, aboleri peccatum. De operibus quæ iustificationē sequuntur, aliter longe disputat Paulus in alijs in locis, q̄ de illis quæ præcedunt, conseruant em̄ gratuitā illam iusticiam, & augēt eā, neq; in eis peccatum est amplius, cuius nos lex dānare possit, neq; ideo solū faciendæ sunt, quia lex ea præcipit, sed quia vere bona, & spiritui sancto grata, & ad vitam æternam consequendam, in eo qui operari potest, necessaria.

8 LEGEM ERGO IRRITAM FACIMUS, &c. Hoc Euangeliū de gratuita fidei iustificatione, non est contra legem, sed secundum, Testificata est em̄ lex, & prophete, futurum, vt talis iustificatio humano generi contingeret, quare non destruimus legem, sed stabiliamus, atq; confirmamus vaticiniū hac de re, ipsius legis, & prophetarū, simili modo, ad Galatas, ca: 2. Paulus ait, legi, per legem mortuus sum, hoc est legitime legi mortuus sum. Lex em̄ in homine dominatur, quāto tempore vivit & nō ultra, infra, ca. 7. Quare & bene efficitur

beneficio Christi, per quem factū est satis legi, a
lege solutus sum, Christo em̄ sum nunc, non
legi obnoxius.

CAPVT III.

QUID IGITVR DICEMVS
Abraham. &c. Ad ostendendum nul-
lum humanum opus, citra fidem vales-
lere ad eam iustificationē, qua apud deū iusti-
sumus, pulchre ipsum Abraham sanctissimū
omniū patriarcharū proponit, si em̄ operū illis-
us iusticia, apud deum ad salutem consequen-
dam sufficiens non erat, cuius erit? Iterum du-
plicem subindicat iusticiam, alterā ciuilem, al-
teram diuinā, Abraham igitur operibus suis
laudē quidem meruit apud homines, sed fis-
des imputata est gratuito ad diuinā iusticiam
illi, nihil ad hoc efficientibus humanis operi-
bus, quæ omnia, citra fidei iustificationē, nis-
hil nisi accusationē merentur.

ET SIGNVM ACCEPIT. &c. Cir-
cūcisio ergo non fuit iusticiæ quomodo cau-
sa, sed ob signaculum quoddam, & confirma-
tio acceptæ prius, cū adhuc esset in præputio,
iusticiæ, vt cōmunis esset ea iusticia illis qui fi-
de sequuntur patrē nostrū Abraham, siue præ-
putiū habeant, sicut Abraham habebat cum
illi fides

beneficio Christi, per quem factū est satis legi, a
lege solutus sum, Christo em̄ sum nunc, non
legi obnoxius.

CAPVT III.

QUID IGITVR DICEMVS
Abraham. &c. Ad ostendendum nul-
lum humanum opus, citra fidem vales-
lere ad eam iustificationē, qua apud deū iusti-
sumus, pulchre ipsum Abraham sanctissimū
omniū patriarcharū proponit, si em̄ operū illis-
us iusticia, apud deum ad salutem consequen-
dam sufficiens non erat, cuius erit? Iterum du-
plicem subindicat iusticiam, alterā ciuilem, al-
teram diuinā, Abraham igitur operibus suis
laudē quidem meruit apud homines, sed fis-
des imputata est gratuito ad diuinā iusticiam
illi, nihil ad hoc efficientibus humanis operi-
bus, quæ omnia, citra fidei iustificationē, nis-
hil nisi accusationē merentur.

ET SIGNVM ACCEPIT. &c. Cir-
cūcisio ergo non fuit iusticiæ quomodo cau-
sa, sed ob signaculum quoddam, & confirma-
tio acceptæ prius, cū adhuc esset in præputio,
iusticiæ, vt cōmunis esset ea iusticia illis qui fi-
de sequuntur patrē nostrū Abraham, siue præ-
putiū habeant, sicut Abraham habebat cum
illi fides

illi fides imputaretur ad iusticiam, siue circūcisus sit, quemadmodum circumcidebatur postea Abraham ipse.

3 **NON ENIM PER LEGEM.** &c. Lex diu secuta est hanc promissionem, quare per legem illi contingere non potuit, & si ex lege pepēdisset hæc pmissio, diu abolita esset, lex em̄ iram operatur, grauiusq; facit peccatum, & semper habuit quod accusaret in nobis, ne mo em̄ legi satisfecit, imo ne potuit quidem, præter vnum Christum.

4 **ICCIRCO EX FIDE.** &c. Vt ergo firma sit hæc pmissio, non ex humanorū operū dignitate, quæ nulla fuit, habet, sed ex mera dei benignitate, fideiq; gratuita iustificatione, quæ æque p̄tinet ad incircūcisos, atq; circūcisos, modo credant exēplo Abrahamæ, qui pater est, teste scriptura, multarū gentiū, & omniū nostrum.

5 **QVI TRADITVS FVIT.** &c. Morte Christi abolita sunt peccata nostra, & resurrectione cōparata iustificatio, plurimis locis Paulus morti Christi tribuit abolitionem peccatorū, & resurrectioni iustificationem.

CAPVT V.

NEC ID SOLVM &c. Tanta est hæc læticia, & animi gloriatio, vt nullæ afflictio

afflictiones, eam auferre a nobis possint, scimus enim cum magno nostro bono, eiusmodi nos, quando ita vltu venit, perpeti, afflictio enim patientiam parit, patientia vero probatos, & constanter fortes reddit, ea autem animi constantia, patienti aduersorū tolerantia comparata, spem firmam facit, talis autem spes nunquam frustrabitur sperantem. Signa enim dilectionis, qua nos diligit deus, & in amorem sui rapit, copiose effusa sunt in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quod enim esse potuit maius erga nos amoris illius signum, quam cum peccatores adhuc essemus, impij, & hostes illius, ille filium suum misit, ut pro nobis occideretur, quis tam esse potest ferreus, ut non e contrario impensissime pietissimum illum dominum amet: aut quis desperare nunc de salute, per Christum ipsum reconciliatus poterit: cum talis erga nos fuerit, cum hostes essemus.

2. NON SOLVM AVTEM HOC. &c
Gloriantes sumus quod deum habeamus tam propitium, ut per proprium filium nos redimere dignatus fuerit, & a morte qua damnati per Adam fueramus, liberare, quemadmodum enim per unum hominem mors, & per unum redemptio a morte, & restitutio vitæ, verum ratione longe diuersa, prior homo vno peccato effecit, ut vniuersus orbis plenus peccatis
C fieri

fieret, alter vero vnica obedientia, & sui ipsius oblatione, liberauit orbem, non ab vno, sed ab vniuersis peccatis, quibus ille vno suo, orbem obnoxium reddiderat.

3 VSQVE AD LEGEM ENIM. &c.
Semper a transgressione ipsius Adæ, peccatum fuit in mundo, licet parum esse putaretur peccatum ante legem, quæ quale sit, & quã multiplex ostendit. Quod autẽ fuerit peccatum, subsecuta mors, peccati pœna ostendit, vbi cõ- q; em̃ pœna est, peccatũ fuisse necessum est, regnavit em̃ mors ab Adam vsq; Mosen, non solum in eos qui peccato actuali, vt vocant, similes Adæ fuerunt, sed etiam in eos qui peccato originali tantum obnoxij fuerant, quales erant infantes.

4 VBI VERO EXVBERAVIT. &c.
Vbi iam multis annis lex peccatũ quale esset, ostẽdisset, atq; ita pctm̃, accusatiõẽ legis grãdi- us factũ, abundasset, Tũ magis exuberavit etiã gratia, cuius magnitudo intelligi nõ potuisset, nisi lex peccati magnitudinẽ prius ostendisset.

5 VT QVEMADMODVM. &c. Peccatum regnavit in morte, in præpositio, apud Latinos, & Græcos superest, quæ sepissime Hebraico more apud Paulũ, & alios noui testamẽti scriptores adijciẽ. Sententia autem est, quod peccatũ morte, & potestate occidẽdi ty- rannidem

ratnide[m] suam exercuit, sicut postea dicit,
gratiam iusticia, vel per iusticiam regnasse.

CAPVT VI.

QUID IGITVR MANIBVS IN
peccatis, &c. Pronomen quid, non tam
dubitantis, aut interrogantis est, q̄ indi-
gnitatem rei, de qua fit sermo, exprimentis, qd̄
em̄ absurdius, q̄ si quis per eum extractus e[ss]et, p̄
fundissimo puteo, de quo ipse pessime esset me-
ritus, admirans beneficij magnitudinem, rur-
sus in hoc inhiat in eundem puteum, vt ille
iterum extrahat eum.

2 IN MORTE IPSIVS. &c. Efficacia
mortis ipsius baptizati sumus, sepulti vna cum
ipso per baptisma in hoc, vt peccatis mortui si-
mus, verum id non continuo satis est, nisi &
ambulemus in nouitate vite, exemplo Christi
cui satis non fuit mortuū esse pro peccatis, sed
& excitari voluit, vt viueret iam nunq̄ mortu-
rus amplius.

3 VT ABOLERE CORP. &c. Corpus
p̄ efficacia peccati, et nocēdi potestate accipit.
Sicut. Col. 2. in expoliatiōe corporis peccatorū.

4 PECCATVM VOBIS NON DO-
minabitur. Peccatum potestatē dominandi am-
plius in vos non habebit, nisi vosmetipsos illi

S ū subijceret

subijcere iterū volueritis, non estis em̄ sub lege amplius, sed sub gratia, hoc quid sibi velit. cap. 8. latius explicabitur.

5 QUID IGITUR PECCABIMVS &c. Idem loquendi modus, cum eo de quo paulo ante dictum est, cum illud præcipuum gratiæ sit, quod a peccatis liberi simus, qua impudentia iterum me peccatis subijciam, & gratia indignum reddam.

6 SIVE OBEDITIONIS AD IVSTIAM, &c. Manifeste hic, & multis alijs locis dicit, obedientiam ad augmentum iusticiæ facere in iam iustificatis.

7 NUNC AVTEM. &c. Interim inquit serui facti deo, fructū vestrum habetis in sanctificationem, & finem vitam æternā, si præbueritis membra vestra iusticiæ, quod nunc liberi a peccato, & serui facti deo, potestis.

8 ETENIM AVTORAMENTA peccati, &c. Præmiū peccati mors, pijs vero gratia dei bene utentibus, tanq̄ virtutis præmiū, beneficio Christi, vita continget perpetuo felicissima, præmiū hic, & plurimis alijs locis merito donū vocat, propterea, quod potestas merendi, merum sit dei donum. Hanc autem quā diximus, huius loci esse sententiā, iex antithetico constat mortis, et vitæ, quæ figura Paulo familiaris est. Quod autē operū bonorū nō meminit, sicut

nit, sicut peccati, hœbraico fecit more, vſitatiffi-
ma em̄ est hœbreis, eiusmodi orationū trūca-
tio, quando id quod omittitur, aliunde potest
intelligi, sicut hic.

CAPVT VII.

1 **E**LEGANTISSIME DESCRIBIT hoc capite vim legis, & impotentiam
miseri hominis, & Paulus procul dubio sub
persona sua describit hominem ante iustificati-
onē. Scimus em̄ inqt q̄ lex spiritualis est, ego
autem carnalis sum, venditus sub peccatum,
et mancipiū factus peccati, quod in Paulū, quo
tēpore hęc scribebat cōpetere nequaquā potuit,
erat em̄ tum creatura noua, & solutus a lege.

2 **AN IGNORATIS FRATRES. &c.**
Iterum docet per Euangeliū legi iniuriam nō
fieri, sed legitime, & secundū ipsius legis præ-
scripta, nos legi mortuos esse, & liberos ab ea,
quemadmodum capite sequenti latius dictus
est. Tanquā dicat ergo, vos fratres perpēdite,
num verum sit q̄ dico, estis em̄ qui ex lege no-
stis, legem non diutius habere in hominē im-
periū, q̄ viuat, vxor em̄ non diutius alligata est
per legē viro, q̄ ipse viuat, mortuo em̄ illo, libe-
ra est, vt nubere possit alteri, cui cūq̄ voluerit.

3 **ITAQVE FRATRES MEI. &c.**

C in

Cum

Cum ergo uos per corpus Christi mortui sitis,
lex in uos amplius imperium non habet, facti
enim estis Christi, qui suo sanguine persoluit id
quod uos legi debebatis, Syngrapham quae
contra uos erat cruci affigens, ut alteri iunge-
remini, qui ex mortuis resurrexit, & ut fructus
faceretis deo, hoc est, fructum proferatis gratum deo.
4 CVM ENIM ESSEMVS IN carne
&c. Ex hoc loco, & infinitis alijs constat, longe
ge aliam rationem esse operum nostrorum ante
iustificationem, quam post, cum enim adhuc in carne
ne essemus, affectus peccatorum dominabatur
quos lex a deo non repressit, ut per eam maior
rem etiam immodum aucti fuerint, quorum fructus
mors erat, post iustificationem uero, quando
liberati sumus a lege, Christoque domino stamus,
aut cadimus, querelae legis cessant, factum
enim factum est illi, liberati itaque in hoc a lege sumus,
sub qua, quamdiu fuimus, mortui eramus,
ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in ueritate
literae, ex animo, & libere ea faciamus,
ad quae spiritus inuitat, & ut prestare possimus
adiuuat, longe aliter, quam olim, cum nudis precep-
tionibus legis affixi, propter peccati, quod
in carne erat imperium, nihil poteramus boni.
5 QUID ERGO LEX PECCATVM
est. &c. Saepe hoc alias affirmat, legem malam
nequaquam esse, sed me, qui legis optima praescri-
pta non

pra non sequor, quin potius eius bonis, mea malicia abutens, occasione ipse ex illa contra faciendi accipio, quod grauius est, quā si ignarus legis eadem facerem mala, seruus em̄ sciens voluntatem domini, & non faciens vapulabit multis.

6 **NAM CONCVPIS.** &c. Concupiscētiā hoc loco accipit proprie, pro originali illa apperentia, quæ spiritui semper contraria est. Ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritū, spiritus autē aduersus carnē, hæc em̄ inter se mutuo aduersantur, vt non quodcunq; volueritis, eadem faciatis. Quod si spiritu ducimini non estis sub lege, tanq̄ dicat, vos legi cui subesse vultis, nunq̄ satisfacere poteritis, concupiscentia enim illa spiritui contraria, semper viciabit opera vestra, etiā ea quę in speciē videatur esse bona. Igitur opus vobis est Christo, qui eam concupiscentiā de peccato damnet, & quod impossibile est vobis propter carnem viciatam, transferat in se se. Atq; hoc est quod dicit, si spiritu ducimini non estis sub lege, sed sub gratia condonāte, quod est in vestris operibus imperfectionis, vt sic iusticia legis impleatur in vobis, Christi beneficio, non vestris viribus.

7 **PECCATVM PER PRECEPTVM**
&c. Tāta est innata mihi malicia, vt id quod ad detrimē

ad deterrendum me a malo institutum fuerat,
magis auxerit peccandi desiderium, nitimur enim
in veritum semper cupimusque negata.

8. **EGO AVTEM VIVEBAM.** &c.
Dicant, qui volunt Paulum in sua persona hic
semper loqui, quando ille vixerit sine lege. In
persona ergo humani generis accipienda sunt
quæ hic sibi tribuit, ut commodius intelligatur
legis natura, & hominis absque gratia ad bene
faciendum imbecillitas, quod alio modo apertit
us fieri non potuit.

9. **SI QUIDEM ABSQUE LEGE.** &c.
Mira est vis in verbis, absque lege peccatum erat
mortuum, veniente vero lege peccatum reuiu
xit, ego vero mortuus sum, palam ergo factum
est mandatum quod institutum erat ad vitam,
id mihi esse ad mortem, non mandati culpa, sed
mea. Elegatissima est antithesis, siue contrariorum
inter se collatio, qua & alias creberrime Paul
lus utitur, sicut absque lege peccatum erat mort
uum, eaque mihi peccati mors, qualis qualis vita
ta erat, sic veniente mandato, peccatum reuiu
xit, eaque peccati vita mihi facta est mors, qui hæc
de Paulo intelligi volunt, vim faciunt illi ma
gnam, & totam disputationem obscurant.

10. **NAM PECCATUM OCCASIO**
ne accepta, &c. Peccatum inquit per legem
ansam arripuit, & vires suas exercuit ad noc
endum

cendum magis, q̄ ante legem, cum mortuum
esset, non quasi nullum fuisset ante legem pecca-
tatum, sed quia legis transgressio nondū erat,
quæ accessione sua, peccatū longe fecit grauius,
q̄ per se fuerat antea, virtus em̄ peccati lex.
11 **PER PRECEPTVM DECEPIT. &c.**

Per preceptum studiosius, & efficacius blan-
ditum est mihi, nunc aliter legem interpretās,
nunc factum contra legem, extenuans, atq̄
ita ad ea quæ lex fieri vetat, reclamante consci-
entia, inuitans, & per legē damnantē id quod
facio, nocens grauius, q̄ si lex non esset, idq̄
arte mirabili, adiutante non parum ad hoc illo
qui tentat, ab illo em̄ virus hoc profectū est.

12 **SI VERO QVOD NON VO. &c.**

Paulus toto hoc capite, sicut diximus, loquitur
de genere humano ante iustificationem
sub sua persona, non de se tali, qualis erat cum
scriberet, miror cur hic quidam se torqueant
absq̄ vlla necessitate, vel ratione, carnem &
mentem aliter accipientes q̄ vetustissimo vsu
receptū est accipi illa, cū nullū putem tam scē-
leratum hominem viuere, qui non iustissima
esse iudicet mādata, quoties cogitat, de decalo-
gi præceptis, quamuis concupiscentiæ vi, autē
viuendi consuetudine assidue contrafaciat, illa
Iud supra tribuit gentibus, q̄ eas conscientia
propria damnet, cum faciunt male, hoc non fi-

D

eret, nisi

eret nisi bonam esse iudicarent eam legem quā
violant transgressione.

3 NVNC AVTEM NON IAM. &c.

Acris viciatæ naturæ vis, me rapit quo potior
or mei pars non vult, conscientia em̄ reclamat.
Mirabilis originalis illa ad peccandum proni-
tatis violētia, nec mirabit quisq; tm̄ illā posse
se, si perpendat priuationem esse iusticię illi-
us summæ, & origenalis, quam in ipsa crea-
tione Adam acceperat, quæ erat potentia
quædam vltro, & cum voluptate quæcuncq;
faciendi, quæ recta & grata deo essent. Huius
nobilissimæ potentie si quis impotentiam ad
eadem illa omnia opponat, & efficaciam ad
malum, alteri illi ad bonum contrariam, is fa-
cile videbit qualis pestis originale peccatū sit

4 NAM VELLE MIHI ADIA. &c.

Qui Paulum volunt hoc capite de se loqui
post iustificationē, dicant quomodo verissimis-
se sit Paulum negare hoc se habere, quod alijs
tribuit, Ad Phil. em̄ 2. ait. Cū metu & tremore
vestram ipsorum salutem operamini. Deus
em̄ est qui operatur in vobis, & velle, & per-
ficere p̄ bono animi vestri p̄posito. Et Cori. 7
Et p̄ficientes sanctificationē in timore dei. Hic
dicit sibi tantū adiacere velle, sed non perficere,
ibi vero & velle, & p̄ficere, iuxta bonū animi
propositum. Præterea cum toties iactet se pie
sancte

sancte, iuste, apud omnes vixisse. Bonū certamen certasse, cursum consumasse, expectare repositam sibi coronā iusticiæ, nequaquē simile est, illum de se hæc dicere, sed sub sua persona de toto humano genere, & singulis hominibus, qui gratiæ Christi participes nondū sunt in quo Christo nos alio loco dicit esse iusticiā dei, hoc est Hebraico more, beneficio illius insigniter iustos. Apud Corin. quoque, sub sua persona. Et Apollo. de alijs loquitur, ut ipse fatetur, Hæc in me, inquit, transtuli fratres, & Apollo, & alio loco, nos qui vivimus simul rapiemur obviam Christo in aera, sciebat utique se non victurum, usque ad illum extremi iudicii diem.

15 INFELIX EGO HOMO &c. Hominem hic, & plurimis alijs locis accipit pro nobiliori hominis portione, quam interdū mentem, interdū hominis vocat spiritū, aliquoties & interiorem hominē, quē sæpe dicit Renovari, ad imaginē eius qui condidit illum. In ea namque animi portuincula, scintillula quædam reliqua diuinæ illius imaginis semper fuit ad quā Adam conditus erat, Verum quia vehementer in hominibus obscurata fuit, partim inscientia obscuratū habentibus intellectū, partim in malitia, & desperatione excecatis. Ad Ephe. 4. Non ambuletis, sicut gentes ambulat in vanitate mentis. &c. D n̄ Qui

16 **QVIS ME LIBERAVIT. &c.** Grati-
as inquit ago deo qui hoc mihi præstitit per
Christum Iesum dominum nostrum, hic enim
peccatum hoc, sicut capite sequenti dicitur
est, spoliavit de peccato, hoc est, potestate nõ
cendi quod impossibile fuerat legi, a qua ipse
nos liberavit, & asseruit sibi.

17 **CARNE VERO LEGI PEC. &c.**
Quomodo credibile cuiq; esse potest Paulum
post iustificationem, adhuc servivisse legi pec-
cati, cum toties, & tam efficacibus argumen-
tis, doceat nos solutos esse a lege, & factos esse
Christi, qui pro nobis legi fecit satis, neq; esse
nos amplius sub lege, sed sub gratia, nihilq; dæ-
nationis reliquum esse, cum & hoc eodem loco
deo gratias agat, quod per Iesum Christum do-
minum nostrum de corpore mortis huius, li-
beratus sit, per corpus mortis peccati intelli-
gens mortiferam efficaciam, sicut sæpe alias, vt
Ad Col. 2. in expoliatione corporis peccatorum.

CAPVT VIII.

1 **NVLLA IGITVR NVNC. &c.**
Nunc postq; gratia dei per Iesum Chri-
stum liberati sumus a corpore mortis huius,
& in Christi potestatem redacti, nulla ex-
tat aduersus nos amplius legis condemnatio,
modo non iuxta carnem in manifesta illa vi-
tia illius

tia illius relapsi fuerimus, quæ ad Gala. 5. cõ-
memorat, sed iuxta spiritum ambulemus, hoc
est, rationem sequamur & mentē, Christi gra-
tia, & spiritu illustratam, atq; ad imaginem il-
lius qui creauit illam renouatā, ad Collo. 3.

2. **NAM LEX SPIRITVS VITÆ, &c.**

Hic manifeste discrimen ponit inter legem spi-
ritus vitæ, & legem mortis, qualis fuit illa exa-
ctrix, & efflagitatrix operū, quæ nos præsta-
re nunq; potuimus, quare legem vocat pecca-
ti, & mortis. Econtrario legem spiritus legem
vocat vitæ, & eandem, alias legem fidei, legē
gratiæ, hoc est gratiam ipsam, per eam em libe-
ram reddidit me a iure, & tyrannide peccati, &
mortis, vitæq; restituit.

ET ENIM QVOD LEX PRÆ, &c.

Quod illa vetus lex præstare nō poterat, quæ
nihil poterat aliud, q̄ peccatū ostendere, non
etiam abolere, vel, sicut Christus fecit nocen-
di potestate spoliare, quod ergo lex non pote-
rat, deus præstitit misso pprio in hoc filio suo,
qui quærelas legis tolleret, misit inq; illum vt
in assumptione carnis peccato obno-~~sceret~~, ipse
damnaret peccatū de peccato, quod erat in no-
stra carne, Hæbraica locutio est, in qua relatis-
uum, & verbū substantiū desunt, in carne, er-
go positum est, pro eo, quod erat in carne, hic
loquendi modus tam est apud Hæbreos fre-

D iij quēs,

quens, vt vix sciam, an hæc duo sæpius scribãt
an sæpius omittant, hæc est ergo Pauli senten-
tia, a peccato illo quod in carne nostra erat
abstulit vim nocendi nobis per accusatricem
legem, & nos totos asseruit sibi, & clementi suæ
nos legi gratiæ, & condonationis subiecit, quæ
non accusat, quod imperfectionis in nostris
est operibus, sed remittit, modo spiritũ sequamur
ducem, & non penitus brutos carnis affe-
ctus, Atq; id quod hic vocat damnare pec-
catum de peccato, ad Collocen. 2. vocat
chirographum decreti tollere de medio, & affi-
gere illud cruci, expoliare potestates, & principa-
tus, & in Genesi cõterere antiqui serpen-
tis caput, & ad Ephe. ca. 2. legem mundatorum
in decretis sitam abrogare, &c.

4 **VT IUSTIFICATIO LEGIS &c.**
Manifeste hic dicit post iustificationem legem
non habere q̄ accuset in nobis, Christus em̄
satisfecit pro nobis illi abunde, quare illius be-
neficio iustificatio legis impletur in nobis, sicut
blyte operum nostrorum imperfectione, eam
em̄ transtulit in se, & quicquid adiuuante illis
us spiritu, in nobis boni est conatus, id nos
bis ad premiũ imputat, atq; ij sunt nostrorũ
operum fructus, hincq; nascitur fructus trige-
simi, a sexagesimo, & centesimo differentia, duo-
rum etiam, & quinq; talentorũ lucrũ, & alia
in scrip̄

in scripturis passim obuia, de bonorum & mi-
nus, vel magis bonorum operum discretionē,
hoc em̄ præcipuū est beneficiū a Christo nos-
bis impensum, q̄ illius gratia nostra nūc opera
bona aliquid valent, quæ antea mortua fuerāt.

5 SI SPIRITVS HABITAT IN. &c.

Hic vtitur eadē antithesi qua vsus est capite
superiore, vbi mortem peccati vitam dixit fuisse
hominis, & ecōtrario. Si Christus inquit
est in nobis, corpus mortuū est propter dam-
nationē, & mortē peccati, per quod regnabat
contra spiritū caro, quare quanto magis sequi-
mur affectus carnis, tanto recedimus a spiritu
longius, illumq̄ contristamus, caro itaq̄ de-
trimentū quidem patitur, quod spiritus lasciu-
uire eam non ita sinit, sicut ante lasciuiebat, sed
ea iactura carnis, vita spiritus compensatur, &
tandem, ipsum corpus spiritualis, & veræ vi-
tæ particeps, & spiritui obsequēs, faciet ipse
deus.

6 QVOD, SI SPIRITV. &c. Paulus
hic & alijs plurimis in locis aperte ostendit, do-
num hoc spiritus post iustificationē in nostra
esse potestate, sicut alias dicit de spiritu prophe-
tiæ, quod prophetis subiectus sit, alioqui non
iuberet nos spiritu facta carnis mortificare, &
cum timore, & tremore salutem nostram ope-
rari. Et Thimoteo suscitare donū quod erat in

eo. Interim fortasse dicet quispiam verum ea
potestas a deo est, quare bonitatem illam ope-
rum nostrorum nobis arrogare non debemus.
Paucis responderi potest verissimū illud esse,
nos illam potestatem benefaciendi a deo non
solum habere, sed & alia omnia, quare de ea
gloriarī non debemus, tanq̄ a nobis illam ha-
beamus, sed cum modestia, & gratiarū actio-
ne vti ea fortiter, etsi em̄ habeamus eam a deo,
verissime tamē illam habemus, & vti ea possi-
mus, non secus q̄ is qui pedes a deo habet, vee-
rissime illos habet, & ambulare illis dū vult po-
test, & non ambulare. Constat præterea iustis-
ciam fidei habere suam conditionē faciendi be-
ne appositam, sed aliam quā habebat lex, illa
enim requirebat quę humanis viribus presta-
ri nequaquā poterant. Hęc autē exigit rem facie-
lē, bonū animi propositum, cui deus per Paul-
lum, ad Phil. 2. promittit se additurum, non
velle solum sicut olim sub lege, vt supra capite
7. velle mihi adiacet, sed & perficere bonum.
➤ **NON ACCEPISTIS ITERVM. &c.**
Magna cōsolatio quod non simus, sicut olim
sub lege fuerunt in timore & metu, ne assidue
accuset nos lex, sed q̄ adoptiōis spiritū accepe-
rimus, q̄ testat̄ nō seruos amplius nos esse inu-
tiles, sed filios charissimos, et coheredes Christi
§ **SIQVIDEM CVM ILLO PA. &c.**
Christus

Christus non voluptuarium nobis viuendū genus proponit, sed laboriosum, voluptate enim corpus incendūt ad carnis, & pecudū opera, labores, & aduersa carnem domant, & spiritum vegetiorē reddunt. Est hæc nostra vita sic Paulus alio loco ait, similes arenæ, in qua pro brabeo certatur.

9 ETENIM SOLICITE CREA. &c.

Loquitur de ea terræ, & totius mundi machinæ sollicitudine, quam accepit ex maledictione dei. Genesis. 3. Maledicta erit terra in opere tuo, laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas, & tribulos. &c.

Longe alia fuisset terræ facies, quæ sine labore sua sponte protulisset fructus optimos, & humanæ naturæ saluberrimos, quæ nunc est, cum vix multo labore panem ex ea elicere possumus eumque tribulis, & zizanijs innumeris viciatum. &c.

10 IN LIBERTATEM FILIORUM. &c.

Vbi gloriam suam pro qua hic certant filij dei, assecuti fuerint, tum & terra suo more a corruptione liberabitur, sicut & illi ab omni corruptione tum liberi erunt. Erit inquit & Petrus, terra noua, & coelum nouum, per terram, & coelum intelligens vniuersam mundi huius machinam quam deus propter peccatum vna nobiscum, vanitati subiecit. &c. de vanitate legat qui volet Salomonis Ecclesiasten.

D v Non sur

NON SOLVM AVTEM ILLA, &c.
Quantotempore corpusculum hoc circumferimus, adoptionē illam sentire in nobis, nisi spe non possumus, quare gemimus & nos primicias spiritus habētes, expectantes corporis quoque redemptionē, nouum ergo, vel molestum vobis videri non debet, siquid acciderit aduersum, quum propter vos omnis creatura, & nos ipsi tanta ferre cogamur.

¶ SI QUIDEM HOC IPSVM, &c.
Mirabile esse oportet virus illius originalis peccati, quod nobis non solum ademit bona omnia, sed tam stupidos etiam reddidit, vt ne scire quidem possimus, quid nobis vtile sit, quod inutile, quid ue a deo postulare, in hac vita, nisi per spiritum, qui id pro nobis facit, debeamus. Qualis contentio fuit apud philosophos de summo hominis bono: quae diuersae, & absurdae opinionēs, cum nulla interim re ipsam attigerit.

¶ SCIMVS ENIM Q, HIS QVI, &c.
Rursus consolatur nos, & corporis miseriam hanc nostram ad tempus ferre patiēter iubet, promittens beneficio dei futurum, vt ab ea penitus non liberaremur solum, sed & sentiamus hoc, quod molestum esse, & miserum nunc apparet, ad maximum nobis consequendum bonum adiumento fuisse, omnia enim diligentibus deū cooperatur, & adiumento sunt in bonū etiā

nū, etiā ea quæ nos mala iudicamus.

13 **HIS QUI IUXTA PROPOSI. &c.**

Totus hic locus non alio a Paulo adductus est, q̄ vt fidem & spem conceptam de illa, cuius meminit paulo ante, adoptione confirmet, quod & facit mira, & efficaci arte dicendi, his enim quibus iuxta diuinum propositum id contigit gratiæ, vt vocarētur ad fidē, eos deus p̄sciuit tales futuros, quos aut̄ p̄sciuit, hos & p̄destinavit cōformes fieri imagi filij sui

14 **ITAQVE QVOS PREDEFI. &c.**

Nulla ergo tribulatio, vel externa vis eripere deo illos poterit, primū em̄ vocauit eos, vocatos iustificauit, et iustificatos ea gloria dignatus est, vt filios dei se firmissime credere possint, et certa sint spe, nisi ipsi noua defectione a spiritu ad carnē, incertā fecerimus illam, nulla em̄ alia creatura, quā nos ipsi, separe potest a dilectione qua diligit nos, quac̄ illius gratia adiuti nos diligamus illum, potest.

15 **QVID IGIVR DICEMVS, &c.** Tā

q̄ dicat, si deus ad hūc modū est pro nobis, & nos ab æterno gratuita sua clementia eligere dignatus est, & deinde vocare, vocatos iustificare, iustificatos glorificare, si inq̄ is qui etiā p̄prio filio nō pep̄cit, hec omnia facere dignatus est in gratiā nostri accusares, ne nos poterit aut̄ Christus nos cōdēnare, qui & mortuus est p̄ nobis.

Caput

CAPVT IX.

NON EST CURRENTIS &c.
 Tota disputatio apud Paulum de fide,
 & operibus, dilectione, & reprobatione pertinet
 ad primā vocationē, qua ad fidem vocati sumus,
 & iustificationē qua ex impijs facti sumus
 Christiani, ex peccatoribus iusti, operum
 em̄ post iustificationē, longe est alia ratio, q̄ eorū
 quæ præcedunt, quare tota talis disputatio,
 ad eos qui iam Christiani facti sunt, non
 aliter pertinet q̄ vt sciant, q̄ facti sint filij dei,
 coheredes Christi gratis, non suis viribus, vel
 operibus, & gratias agant sibi illam contigisse
 præceteris, quibus id datū non est vt credere
 voluerint. Interim tamē si nobis fiat a deo gratia
 illa, non fit illis iniuria, qui non credunt, totū
 em̄ humanū genus venditū per Adam fuit
 diabolo sub peccatū, & data in hoc veluti syn-
 grapha, quā Christus ablatā ab eo, affixit cruce
 ci, mera & gratuita benignitate sua nullis eum
 ad hoc, nostris inuitantibus meritis, si quis autē
 ultra roget, cur igitur creat, & nasci sinit illos,
 quos periturus nouit, tum locum habet quod
 hic Paulus ait, nunquid figmentū dicit ei, qui
 se finxit, cur me finxisti sic. Et o homo tu quis
 es qui ex aduerso respondeas deo, an non ha-
 bet potestātē figulus luti, ex eodē luto aliud q̄
 dē vas in honorē, aliud in contumeliā, faciēdi?
 Quod

Qd si voluit hoc pacto ostendere merito iratū se totū humano generi, et potentiā suā, notā facere qd' perdere posset, & suppliciū sumere de p̄fidis, quos interim fert multa longanimitate, & scelera perpetrare sinit innumera, interitū merito destinatos. Vtq; per ea irā vasa, intelligant magis diuitias gloriæ illius vasa honoris, sciantq; quantū clemētiæ diuinæ debeāt, quod erepta sint e malis illis, assecutaq; tantū gloriæ sint gratis. Si inq; hoc deo sic libitū est, quis improbare, aut culpāre poterit.

SI FVERIT NVMERVS FI. &c.

2 Ex hoc loco, & multis alijs apparet libertas Pauli & aliorū sacrorū authorū in citādīs scripturis, hic em̄ neq; Gr̄cos, neq; Latinos, & ne ipsos quidem Hebr̄eos sequutus est quantum ad verba attinet, locus apud Esaiam, sic non in cōmede verti meo iudicio poterit. Et erit in tēpore illo, vt non amplius addat, quod reliquū est Israelis, & quod ex periculo euāsit domus Iacob, fiduciā suam ponere in eo, qui percutit & vulnerat ipsū, sed nitetur domino, qui verē est sanctificator Israelis bona fide. Qd' reliquū erit conuertē, quod inquam reliquū erit ex Iacob, ad deū omnipotentē, si em̄ fuerit populus tuus Israhel tam multus, q̄ arena maris, quod reliquū erit, reuertetur beneficio illius, consuatiōis em̄, & vastatiōis reliquū purgat, iusticia conō

cia consumationē nanq̄ & decretā vastationē
dominus deus faciet, in medio totius terræ.

3 QUID IGITUR DICEMVS. &c.

Gentes quæ non sectabantur iusticiā, sed palā
impia, & exleges erant, cum nihil haberēt quo
se iustos aliquomodo affirmare possent, facilius
hanc gratuitā dei iustificationē susceperūt, quā
Iudæi nihili æquitate tumentes, et legis datione
contenti, alio sibi opus fore non credebant, quā
re dum maxime, sed præpostero ordine sectā-
tur legem iusticię, ad legem iusticiæ nō perue-
nerūt, quanto em̄ magis suam, quæ nulla est,
iusticiam statuere conant̄, tanto magis a dei ius-
ticia recedunt.

4 ECCE PONO &c. Iterum Paulus alijs
verbis citat q̄ in hebræo vel vlla alia ha beatur
editione Græca vel Latina.

CAPVT X.

1 FINIS ENIM LEGIS CHRISTUS
Ipsa lex fatetur se nō posse peccatū quod
regnabat in carne vincere, & viciatę carni vires
prebere vt faciat bene, atq; ideo veluti pedago-
gus metu, & minis quantum potest facit, spes-
ctans semp finē, & gratuitam Christi satisfacti-
onē, & liberationem.

2 MOSES ENIM SCRIBIT IVS. &c.

Duplicem iterum hic, sicut alias sæpe, dicit esse
iusticiam legis, & fidei, siue gratiæ, Moses ipse
legisla

legiflator dicit eam iusticiam, quæ ex lege est non esse veram iusticiam, sed tantum, si quis ea fecerit quæ lex præcepit, viuet per illa, hoc est, lex illum non occidet, neq; puniet, sed ciuili iustus iudicabit, hoc quod dicit qui fecerit ea, non intelligendū est quenq; fuisse qui legi fecerit satis, hoc em̄ propter viciatā nostrā carnē, fuit semper homini impossibile, sicut supra dictum est, sed intelligi debet de perfuntoria, & literalī, vt Paulus vocat, legis obseruatione. i. cauisse ab illis propter quæ lex mortem minatur, sicut ipse dicit se vixisse secundū iusticiam quæ ex lege est, sine querela, imo per indubitam sectam, aliquid vltra reliquam plebē tentasse, verū propter eminentē gloriam Christi detrimenta reputare omnia illa, legatur. ca. 3 ad Phil. & quæ de sua illa iusticia, et de eminentia iustitie Christi dicat illic.

3 CAETERVM QVE EX FIDE &c.
Apposite citat Paulus locū ex Deuteronomio cap. 32. siue secunda lege, quæ Hebraice senith vocatur. cap. 17. Deut. est em̄ liber ille velut compendiū quoddam eorum, que prolixè in quatuor superioribus dicta fuerant, & typus quidam euangelij, & gratiæ. Ea ergo quæ ex fide est sic dicit. Ne dixeris in corde tuo quis ascendet in cœlum, vt Christum seruatores, & veræ iusticiæ authorem illinc educat, & liberet nos, aut

nos, aut quis descendet in abyssum, vt Christū
nobis a mortuis ad vitam reuocet, & iustifica-
tionis illius participes faciat. Sententia est non
amplius nostris viribus frustra niti cogemur,
quemadmodum sub lege faciebamus, Chris-
tus em̄ vltro descendit e caelis ad nos, et a mor-
tuis sua omnipotentia resurrexit, legicq; pro no-
bis satisfecit, vt iusticia illius impleat̄ in nobis,
si non secundū carnem, sed secundū spiritum
ambulemus.

HOC EST ERGO VERBUM. &c.

Nunc facta est hæc vera iusticia obuia omni-
bus, & ppe est verbum fidei in ore, & in corde

5 CORDE CREDITVM EST. &c.

Manifestissime iterū fidem facere ad iusticiam
primam, sed opus esse oris confessione ad con-
sequendam salutem, fides em̄ tantum est ianua
salutis & fundamentū rerum sperandarum. &c.
per oris confessionē intelligit quoduis hominis
opus bonum.

CAPVT XI.

1 ELECTIO CONSECVTA. &c.

Satis manifeste hic ostendit quomodo di-
sputationem suam de fide & operibus intelligi
velit. Contendit enim gratis sine humanis ope-
ribus contingere iustitiam dei. Electio enim con-
secuta est inquit, reliqui vero excecati sunt, ex-
cecationē vocans infidelitatem, & fidem nol-
le suscipere. &c.

Nunc

2 **NVM SIC PECCAVERVnt.** &c.

Pro iudeis contra gentilium quorundam insolentiam hoc dicit, qui excecationē Iudaeorum magnitudini peccatorum imputabāt. Si enim peccatorum multitudo, & magnitudo electioni obstare posset, multo magis obstitisset gentibus quæ plane erant atheæ, & nullo non scelerum genere conspurcatissime, non ergo magnitudo, vel multitudo, sed diuina dispensatio, vt illorū quibus facta fuerat promissio infidelitatis delicto, & gratiæ huius contemptu, salus hæc ab illis fastidata contingeret gentibus, Sicut dicitur de eis in Actis Apostolicis, quia vos fecistis indignos, ecce conuertimur ad gentes. In hoc ergo salus hæc gentibus contigit, vt ad emulandū prouocent Iudæos, & longa vexatione rei cognitio illis contingat, qui nūc passim grauissima præmuniē seruitute, ab illis, qui fastiditam hanc gratiam acceperunt, atq; ita inuidentiā a quadam prosperitatis, & successus aduersariorum, perpendere rem apud se incipiant diligentius, atq; ita resipiscant.

MINISTERIVM MEVM. &c.

3 Hoc est gratiam Christi quā vos acceptasti extollo, & fiduciam, falsamq; Iudaeorum persuasionē de legis iustificatiōe, quātū cū

E ratiōe

De possum extenuo, vt collatione gratiæ
laudatę, & iusticiæ legalis extenuatę, pro-
uocem aliquos ex meis, ad emulandum, vt
emulari in bonam accipiatur partem, pro
imitari, sicut sæpe accipit apud Paulū alias
4 **PER INCREDVLITATEM. &c.**

Hoc est non efferri te animo in contem-
ptum illorum decet, cum sit meræ gratiæ q̄-
stes, & infidelitatis sit, q̄ illi collapsi sint, qui
huic gratiæ propiores erant, q̄ tu, patribus
em illorum promissa erat, & ex eadem ra-
dice, ex qua est ille per quem hæc gratia vo-
bis contigit, pullularunt, vobis aut̄ neq̄ fa-
cta est promissio vlla, neq̄ cognationis car-
nalis iure superbire potestis, quare qui mera
gratia statis videte ne cadatis, sicut ceciderunt
illi, de quibus minus hoc verisimile fuerat,
q̄ de vobis, vos oleastro natura similes, per
gratiam insiti estis oleæ, & illius piguedinis
facti participes, illi vero ipsissima fuerunt o-
lea, licet nunc ramos ea aliquot habeat fra-
ctos. &c.

5 **NON ENIM VOLO VOS. &c.**
Non hoc solum loco Paulus futurum pro-
mittit, vt Iudæi conuertantur, non pauci a-
liquot sed omnis reliquus Israel, vt hic dicit,
& supra meminit reliquiarum. Et secundo
ad Corint. 3. Cum autem conuersi fuerint,
aufferetur

aufferetur velamen.

6 ADVENIET EX SION. &c. Non hoc solū futurū dicit, sed scripturis pbat quę maxime de hac cōuersatione intelligi debēt, quę fit per liberationē a peccatis, qualis nō erat Babilonica vel alia queuis.

7 NAM DONA DEI. &c. Ratione quoq; probat. Hoc em̄ a deo illis p̄cipue promissum est, vt huius doni & vocatiōis particeps fierēt, ergo & erunt nisi velmus inconstantia, & perfidię accusare dominū qui id promisit.

CAPVT XII.

1 V T PREBEATIS COR. &c. Quod supra. ca. 8. dixit, Si spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis. Hic orat per misericordiam dei, cuius participes facti sunt, vt idem illud p̄stent, & non sinant gratiam illam diuinā, ociosam esse in se, atq; ita tandem euanescere.

2 HOSTIAM VIVENTEM. &c. Opera quę olim erant sub lege peccato obnoxia, atq; ita mortua deo, nunc per Christum sanctificata sunt, damnauit em̄ ille, peccatum de peccato vt iustificatio legis impleatur in nobis, atq; ita nostra nūc opera quę prius, sicut pannus menstruatae mulieris erant, sancta sint, & deo accepta, & cultus

ratiōalis, spiritu Christi nos dirigente, & ab
bruta carne magis, ac magis assidue auocāte

3 TRANSFORMEMINI PER. &c.

Hæc renouatio quæ vobis per Christum
cōtingit, non sit ociosa, sed transformet vos,
quare satis non sit vobis eam accepisse, nisi
fortiter ea vtamini ad transformationē ve
stri. Manifestū ex hoc loco, & alijs innume
ris bona opera nō esse ideo solū faciēda, quæ
præcepta, sed quia nos faciunt assidue meli
ores, & deo propinquiores.

4 VT PROBETIS. &c. Si per mentis
innouationem transformemini, fiet vt discā
tis, & probetis voluntatem dei bonam, &
vos illi magis accōmodetis, quod deo gra
tissimū erit, & tanq̄ sacrificium perfectum
vos illi tales offeretis.

5 DICO AVTEM PER GRA. &c.

Hoc est mando vobis, vt quisq̄ ea mensu
ra fidei, & gratiæ quā accepit a deo contē
tus sit, & ea vtatur sine arrogantia mode
ste, nulli se insolenter præferens, nullumq̄
per se, condemnans, sed sic potius cogitet, q̄
sicut varia sunt membra in vno corpore, nec
omnia æque vel honesta, vel fortia, ita in
corpore Christi esse varia membra, propter
variā spiritus sancti donorū distributionē
Et sicut ea quæ in nobis sunt inhonesta na
tura,

tura, arte magis ornamus, vel occultamus,
nō em̄ sicut faciē semp̄ apertam ostēdimus,
ita & reliqua ostentamus nuda. Ad eundē
modū infirmiora e corpore Christi mem̄
bra, magis modestia ducēda sunt q̄, fastuo
se, vel cogēda, vel contemnenda.

CAPVT XIII.

NEMINI QUIDQVAM. &c.
Hoc vnum vult dicere, si diligenter
curaueritis, vt mutuo diligatis, reliqua facis
le sequentur, sicut alio loco ait, dilectio ma
lum non operatur, atq; hanc esse Pauli sens
tentiam particula em̄ ostendit, causam em̄
reddit cur tā solícite præceperit, vt mutuo di
ligant, quicumq; em̄ hoc fecerit, totā legem
implebit, si quidem illa, non furtū facies. &c.
vnico hoc sermone comprehendūtur, Dilis
ges proximū tuum sicut teipsum.

NVNC ENIM PROPIOR. &c.
Propius nunc certe adest salus illa, quando
post Christi seruatoris aduentū iam regnū
coelorum vim patitur Christi beneficio reser
ratum, quod olim tot annorū millibus claus
sum fuit omnibus, tantūq; sperare poterant
sanctissimi alioqui patres futurum, vt alis
quando aperiretur, & a lege, tanq; plagosa
E in libera

liberarentur pedagogo, qui conclusi seruabā
tur in eam fidem, quæ reuelanda erat.

CAPVT XIII.

1 **A**LIVS QVI INFIRMVS. &c.
Infirmū vocat, cui nondum contigit
tantum notitiæ beneficiorū Christi, vt scire
possit nihil per se inmundū esse, is bono ani
mo abstinet in honorē dei ab illis, quæ sibi
illicita est putat, et si erret, iudicio tamen ma
gis peccat, q̄ malicia, quare paulo post excu
saturus tales dicit, eū qui curat diem domi
no, siue in honorem domini curat, quē pre
simplicitate offendere diuersum faciēdo me
tuit. Eiusmodi ergo ferendi sunt, & leniter
tractandi, donec intelligant se Christi bene
ficio ab eiusmodi seruitute legis, miniscip
eius esse liberatos, ppter recēs ad fidē cōuer
sos Iudæos, qui Mose minas nondum nota
metuere poterant, hæc scribit.

2 **NE CIBI CAUSA DESTR.** &c.
Ne inquit cibi causa facias, vt inutile fiat fra
tri opus illud dei, q̄ fecit missio vnico filio
suo in salutem, & redemptionē humani ges
neris, si em̄ author fueris fratri, vt per infir
mitatem dominum offendat, quid proderit
Christi mors illi, quē tu offendiculo perdis.

Porro

3 PORRO QVICQVID. &c. Quies
quid facit eo animo, vt credat sibi id non li-
cere, & eo se dominum offendere putat, pec-
cat, etiam si opus per se malum non sit, præ-
stat ergo ferre tales, & sinere interdum inter
diem iudicare, & diem metuentes ne
dominū offendant aliter facien-
tes, q̄ abs te induci, vt faciant
quod iudicant sibi face-
re non licere.
FINIS.

AD GALA- TAS. CAPVT II.

1 N OS NATVRA IV. &c.
Quamuis nos ambo, Iudæi si-
mus, & ex sanctis patribus orti, acceperis
musq; legem ab ipso deo, & prophetas, ta-
men iudicamus nobis fide Christi iustifica-
tionē contingere, non operibus legis, quorū
sum alios ad ceremonias, & legis opera inui-
ramus: a quibus tanq; ad salutem cōsequē-
dam inualidis ipsi recessimus.

Quod

2 QVOD SI DVM QVERI. &c.
Si dum in Christo iustificari quærimus, re-
perimur & ipsi peccatores, hoc est alterius
ad iustificationē vltra Christū opus habe-
re, facimus Christum peccati ministrū, qui
nos ab illis, auocat ad se, tanq̄ non necessa-
rijs qualia vere sunt, Trāsgressores ergo les-
gis necessariæ ad salutem facit nos Christus
si simulatio ista, locū habet, atq̄ ita minister
est peccati.

3 SI QVAE DESTRVXI. &c. Si
quæ per Christum semel facta sunt inutilia,
& destructa, ego tanq̄ necessaria reædificā-
cio, transgressorem illum, & inconstantem
in rebus tam necessarijs ostendo.

4 PER LEGEM CHRISTI. &c.
Semel atq̄ iterum ad Roma. idem dixit les-
gi per Euangeliū nullam fieri iniuriā, sed ses-
cundum ipsissima legis præscripta mortui su-
mus, facti em̄ morte Christi, & satisfactiōe
illius sumus, sicut ibidē capit. 8. & hoc lo-
co dicit, alterius, & tralati a lege ad Chris-
tum. Necq̄ hoc quoquomodo intelligendū
est, tanq̄ liceat nobis contra legem fac-
cere crassis illis operibus carnis, quæ paulo
post cōmemoraturus est, sed q̄ Christus
nos liberavit ab illa concupiscentia origina-
li, quæ semper aduersa est spiritui siue men-
ti eius

ti cuius meminit. ad Rom. 7. Cōcupiscētiā
ignorabā, &c. quæ oīa viciabat antea ope
ra nostra, quā Christus tanq̄ vere peccatū,
de peccato damnauit. Roma. 8. vt iusticia
legis impleretur in nobis.

5 **NON IAM EGO.** &c. Quod vi
uo, non meis viribus imputandum est, sed
Christo, per quē mihi contigit hęc vita qua
vivo nunc. Ex hoc loco, & alijs similibus
viciose quidam colligunt, viuit Christus in
me, ergo non vivo ego, sed Christus. Cum
sit sentētia viuit in me Chrūs, hoc est ego be
neficio Christi vivo, vere tamē interim vi
uo, sicut ipse Paulus se interpretat, versu p̄
xime sequenti. Vitam autē quam nūc vivo
in carne, in fide vivo filij dei.

6 **SI PER LEGEM IUSTICIA.** &c.
Vere Christus frustra mortuus esset, si lex
peccata condonare posset, & carnis im
becillitati succurrere, verum quia id illi im
possibile erat, misit deus filium suum qui
id p̄staret, sine quo salui esse non possemus.

CAPVT III.

IN CARNE. &c. Quasi opera car
nalia legis necessaria sint ad consumatio
nem

nem imperfectæ per Christum iustificatio-
nis. Videtur autem carnem hic appellare
circumcisionē, & reliquas carnales ceremo-
nias, quod ex sequentibus colligere licebit,
si circūcidamini, Christus vobis nihil pro-
derit, & Contestor autē omnem hominem
circūcidentē se, q̄ debitor sit vniuersæ legis
faciendæ, &c.

2 **VT PROMISSIONEM SPI. &c.**
Ut id q̄ spiritus sanctus per Abraham &
prophetas promissit, fide acciperemus, si em̄
non fide acciperemus illud, sed nostris eri-
am meritis, promissio gratuita non esset, sed
nostris debita meritis, atq; ita gratia nō esset
gratia.

3 **MALEDICTVS OMNIS. &c.** Ad
Roma. 2. & alijs multis locis ostendit, nulu-
lum fuisse qui legi, præter Christum satisfac-
eret, nullus igitur a maledictione legis liber
fuit, vel esse suis viribus potuit, quare Pes-
trus eam onus vocat, quod neq; patres no-
stri, neq; nos portare potuimus.

4 **MEDIATOR AVTEM Vnius. &c.**
Mediatores in pactis adhiberi solent, sicut
Moses inter angelos, & Iudæos, ut si face-
rent, quæ ipse Iudæis dictante angelo trade-
bat, daretur illis terra lacte, & melle fluens
de vita enim æterna nulla in lege fit mentio,
propter

Propterea q̄ impossibile temp̄ fuit operibus
legis ad illam pertingere. Paulus subinde
elementa prima, & ægena vocat præscripta
legis, sicut ca. sequenti, & alijs locis.

5 LEX PEDAGOGVS. &c. Elegans
ter legem Pedagogo comparat, qui pueros
metu cōtinet quodāmō in officio. Et quāq̄
mere puerilia sunt, quæ ab ipsis requirit, &
viro indigna, tñ nonnihil boni eiusmodi edu-
cationem comitari solet in ætate virili. Itaq̄
hic dicit legē fuisse pedagogū ad Christum,
per quem a pedagogo liberati, facti sumus
nostri iuris, & libertate filiorum donati.

CAPVT III.

1 QVIN POTIUS COGNI. &c.
Cogniti sitis hoc est grati, & tales
quos deus pro suis agnoscere digna-
tus sit.

2 IMO EXCLVDERE. &c. Aliena
re conantur vos a me, qui bene vobis cu-
pio, vt illos prosequamini amore quo soletis
me. Bonum interim est eos amore prosequi
semper, qui id vobis procurant, quod non
nisi bonum esse non potest, e quorum nu-
mero me esse scio, siue absens a vobis sim siue
præsens.

F ij

Vel

- 2 VELLE AVTEM ADES. &c.
 Cuperem esse apud vos, & tales videre vos
 vt huiusmodi locutionibus non foret opus.
- 3 QVONIAM INOPIAM PATI
 or in &c., Similis est locutio illi, qua vtitur
 ad Corin. Dilatatū est os meum erga vos,
 & cor meum o Corinthij, sed angustiamini
 in vobis ad eundem modū, hic se dicit pati
 inopiā, hoc est, ab illis nō toto amari pectore.

CAPVT V.

- 1 C ONTESTOR OMNEM. &c.
 Hoc certo certius futurum p̄dico illi
 qui se curat circūcidēdū, debitorē tota vita
 sua futurū legis seruādę, neq; satisfacturum
 vnq; illi, i possibile em̄ est, vt hūanis viribus
 satisfiat illi. Neq; Christus vobis proderit,
 dum vestram iusticiā statuere querentes,
 non vultis vos illius iustificationi subijcere.
- 2 QVICVNQVE IN LEGE. &c.
 Quotquot estis qui lege iustificari vultis,
 gratia vos indignos redditis, atq; ita excidit
 tis ab ea.
- 3 NOS ENIM SPIRITV. &c. Nos
 constanti animo fide speramus nos assecu-
 turos iusticiam, & non qualibuscunq; no-
 stris opibus, quatenus absq; gratia Christi
 nostra

nostra sunt, vel legis operibus. Ad eam enim
iusticiam quae per Christum contingit, neque
circumcisio, neque praeputium quidque facit, sed
fides, non tamen ociosa, sed per charitatem
operas. Vbique Paulus charitati tribuit ope-
ra, non fidei, nisi per charitatem.

4 **SED PER CHARITATEM. &c.**

Ne putetis hanc quam praedico fidei liber-
tatem, licentiam esse quiduis impune faciendi,
sed putate illi adhibendam esse charitatem,
qua alius alij inseruiat.

5 **NAM TOTA LEX. &c.** Alio loco

dicit finem legis esse dilectionem, quod om-
nia quae in ea scripta sunt ad dilectionem dei,
et proximi scripta sunt. Non ergo ad verba,
& literalē legem iterum recurrendum est vo-
bis, sed hoc in lege spectandum quod prae-
cipuum est in ea, candor videlicet animi, &
mutuus inter vos amor. Ad hunc vero
consequendum nihil iuuat, vel circumcisio, vel
praeputium, seruitus, vel libertas.

6 **DICO AVTEM SPIRITV. &c.**

In summa, hoc unum obseruate, vt spiritum
siue mentem, Christi beneficio in vobis ad
imaginem illius qui eam condidit reforma-
tam, tanquam ducem sequamini, hoc si feceris-
tis concupiscentiam carnis non perficietis.

Ea vero imperfecta concupiscentia, si spiri-

F iij tum se

836
tum sequamini, condonata per Christum est, neq; legi vos iterum subijciet. Aliud ex hoc loco esse constat concupiscere, et concupiscentiam perficere, sicut alias ad differentiam illius origenalis concupiscentiæ, vocat concupiscentiam malam.

7 MANIFESTA SVNT OPE. &c.
Ostendit quid velit intelligi per concupiscentiam perficere.

HAVC CAPVT VI.

1 **E**T SIC IMplete LEGE. &c.
Si inuicem onera vestra portaueritis, & mutuo condonaueritis, & alij in alios misericordes fueritis, vere legem Christi que lex est gratiæ & condonationis implebitis.

2 **SI QVIS SIBI ALI.** &c. Fastum, & arrogantiam quorundam reprimit, qui se, pre alij efferebant, cum ex se nihil haberent, sed si quid habebant forte, a deo accepissent, de quibus alio loco, si quod habes accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

3 **QVICQVID AVTEM** &c. Miror totum, hunc locum quosdam nihil commouere, præcipue in ea epistola, qua maxime confirmandis de solius fidei iustificatiõe dogmatibus suis, nituntur. De spiritu sæpe dictum est accipient

accipiendum esse pro mente hominis Chri-
sti domini spiritu illustrata, & renouari cae-
pta. Videant hunc Pauli locum, qui
operibus fructum non tribuit,
num sint e numero illo-
rum p quos hic Pau-
lus dicit rideri
deum.

EXCVSVM CRACOVIAE

per Mathiam Scharfenberg.

Anno. 1534.

MDCCCXXXIII
The following is a list of the
names of the persons who
were present at the
meeting of the
Board of Directors
of the
Company
held on the
17th day of
January
1833.

EXCISE AND GRAVITY

per Michael...

Anno 1833

THE
OFFICE
OF THE
COMMISSIONERS
OF THE
REVENUE